

VASILE PÂRVAN ȘI ARHEOLOGIA GETO-DACĂ

DE
MIRCEA BABEȘ

Rolul proeminent al lui Vasile Pârvan în dezvoltarea științei și culturii românești a fost recunoscut și onorat, în țară și străinătate, încă înainte de prematura sa dispariție. De-a lungul anilor, vastei opere și personalității multilaterale a magistrului le-au fost dedicate numeroase pagini, care laolaltă alcătuiesc azi o impresionantă bibliografie¹, evidențiind amplitudinea cimpului său de acțiune și valoarea, în esență nepieritoare, a moștenirii lăsate. Istoric în accepțiunea cea mai înaltă a cuvântului, Pârvan a imbinat în chip fericit analiza meticuloasă a documentelor cu sinteza, menită să reconstituie din puzderia de date și fapte tabloul dinamic, complex, al unei lumi demult dispărute, și cu reflecția filozofică, tălmăcind contemporanilor săi și viitorimii mesajul veacurilor de început ale istoriei naționale.

Prin formația dobândită în timpul studiilor în Germania și prin tradiția cercetărilor Muzeului național de antichități, imprimată de înaintașul său Grigore Tocilescu, Pârvan a fost atras încă din prima parte a activității sale de domeniul antichității clasice, pe care l-a ilustrat cu egală strălucire ca istoric, arheolog și epigrafist². Aici se înscriu, de altfel, cele mai multe dintre cercetările de teren și dintre publicațiile sale științifice. Cele mai mari merite și le-a cîștigat însă Pârvan în alt domeniu, pe care l-a abordat și — se poate spune — l-a defrișat în ultimii ani ai vieții, acela al istoriei și arheologiei geto-dace. *Getica*³ a însemnat mult mai mult decît o celebritate personală, de care autorul nu a mai putut de altfel să se bucure. Prin Pârvan, prin *Getica*, așa cum nota Albert Grenier curînd după apariția monumentalei opere, „arheologia dacică și tinăra școală arheologică românească” se impuneau de acum atenției lumii savante⁴.

Fraza cu care se încheie această carte și care i-ar fi putut servi perfect drept *motto* explică reorientarea intervenită în cercetările lui Pârvan în anii 1922—1923: „Pentru a înțelege nașterea, dezvoltarea și persistența romanismului danubian, trebuie să cunoaștem înainte de orice protoistoria Europei centrale și carpato-balcanice în mileniul întîiu a. Chr.”. Iar în altă parte (p. 646), aceeași idee: „Protoistoria Daciei este introducerea cea mai potrivită la istoria romanismului oriental”, respectiv la „istoria națiunii daco-romane”. Dacii intraseră, este adevărat, tot mai mult

¹ Al. Zub, *Vasile Pârvan — Biobibliografie*, București, 1975, p. 139—283.

² Vezi, mai nou, Al. Ștefan, *SCIVA*, 33, 1982, 3, p. 302—336.

³ V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ARMSI, seria III, tomul III, mem. 2, București, 1926.

⁴ A. Grenier, *Revue des études anciennes*, 29, 1927, 3, p. 328 urm.: „Grace à M. Pârvan, l'archéologie dace et la jeune école archéologique roumaine s'imposent désormais à l'attention du monde savant”.

atît în atenția savanților, cît și în conștiința națională, ca strămoși ai poporului român, dar istoria lor, în special cea timpurie, și civilizația specifică care îi deosebea de alte popoare ale Europei antice erau încă prea puțin studiate. Pârvan a recunoscut că izvoarele literare „fragmentare și disparate” și materialul lingvistic „delicat și adesea nesigur ca explicare filologică” nu puteau umple lacunele și că, în acest sens, „materialul arheologic, în special cel ridicat din săpături, e neprețuit”. Și Tocilescu, cu aproape o jumătate de veac înainte, realizase acest lucru⁵, fără însă a se putea sustrage fascinației monumentelor romane, iar preocupările „arheologice” ale lui Bolliac din aceiași ani nu depășiseră în esență nivelul diletantismului.

Pârvan a înțeles că numai printr-o „viguroasă campanie” de săpături arheologice se vor obține datele necesare pentru a putea stabili „fazele prin care treptat s-a ridicat așa de puternică noua civilizație a Daciei, în forme ale fierului și, de altă parte, puntea peste vremea romană, între La Tène-ul dacic și La Tène-ul daco-romano-barbar [...].” (*Getica*, p. 646). Cercetările perieghetice începute în 1922 și continuate în anii următori cu săpăturile sistematice de la Piscul Crășani, Zimnicea, Tinosu, Poiana, Costești, Grădiștea Muncelului, efectuate de colaboratorii și elevii săi, i-au oferit într-adevăr lui Pârvan acel plus considerabil de informație, pe care se întemeiază partea cea mai originală a *Geticelor*, aceea de arheologie și istorie culturală geto-dacă.

În primul rînd, contribuția lui Pârvan (și implicit a tinerei sale școli) privește conținutul, tipologia culturii geto-dace a epocii Latène. Tratarea separată a izvoarelor literare (Cap. III — *Cultura getică*) de cele arheologice (Cap. IV — *Stațiunea getică de la Piscul Crășani* și VI — *Vîrsta fierului în Dacia*) și confruntarea lor acolo unde este cazul reprezintă o abordare modernă și constituie totodată o dovadă impresionantă a felului în care Pârvan, în scurtă vreme, a ajuns să stăpînească cunoștințe și metode în cîmpul, pentru el nou, al arheologiei pre- și protoistorice. Punctul de plecare l-au constituit săpăturile de la Crășani, cărora Ioan Andrieșescu le-a dedicat o micro-monografie, prima lucrare de acest fel privind o stațiune geto-dacă în literatura arheologică românească, în timp ce Pârvan își rezervase „concluziile cultural-istorice, deductibile după materialul arheologic” descoperit acolo. Comentariul său, care trebuia să urmeze contribuției lui Andrieșescu în „Memoriile Academiei Române”, a luat treptat proporții⁶ și a sfîrșit prin a fi „prima încercare de a scrie *protoistoria* Daciei”, căutînd să valorifice critic diferitele categorii de documente existente și să le închege într-o „*expunere istorică unitară*”. Capitolul dedicat stațiunii de la Crășani a rămas oarecum stingher în contextul unei opere de largă sinteză, dar se justifică evident prin nevoia de a fundamenta una sau alta dintre concluziile marelui savant. Considerațiile făcute de Pârvan în legătură cu habitatul geto-dacic din regiunile

⁵ Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 413. Cum remarcă Andrieșescu (*Piscul Crășani*, ARMSI, seria III, tomul III, mem. 1, București, 1924, p. 10), „nu în partea arheologică stă temeiul operei respective a lui Tocilescu”, care consacră un singur capitol. al XII-lea, monumentelor antice ale Daciei preromane.

⁶ Pentru împrejurările în care Pârvan a scris *Getica*, cf. R. Vulpe, Studii. Revistă de istorie, 10, 1957, 3, p. 28–30.

de la sud de Carpați, cu tipologia ceramicii, cu cronologia și originea diferiților factori externi ce au influențat dezvoltarea culturii autohtone a celui de-al doilea fier se întemeiază, într-adevăr, pe interpretarea descoperirilor de la Crășani și, chiar dacă ele sint astăzi într-o anumită măsură depășite, rămân încărcate de semnificații privind metoda și concepția istorico-arheologică a lui Pârvan.

Pornind de la ceea ce am putea numi experiența personală, prilejuită atît de cercetările sale mai vechi privind descoperirile de la Poiana și Gruia, cit și de la săpăturile noi, executate din îndemnul său de I. Andrișescu, Ecaterina și Radu Vulpe, Gh. Ștefan, D.M. Teodorescu ș.a., Vasile Pârvan s-a angajat în încercarea temerară de a aduna, pentru întîia oară, într-un tablou sistematic și coerent, datele arheologice ce puteau concura la reconstituirea civilizației și istoriei Daciei în cursul epocii pre-romane. În *Getica* (Cap. VI. 2) expunerea tratează pe rînd despre așezări și cetăți, despre metalurgia geto-dacilor, despre diferitele meșteșuguri, în primul rînd cel al olăriei, despre fenomenul artistic și despre credințele geto-dacilor reflectate în descoperirile arheologice, despre monedele autohtone și cele străine ce au circulat în Dacia și despre semnificația lor sub aspectul relațiilor economice și culturale. Nu poate fi vorba, în cadrul de față, să intrăm în detaliile materiei tratate de Pârvan și acest lucru nici nu este esențial. Tipologia și metoda comparativă sint minuite aici adesea cu insuficientă precizie și nu putea fi altfel la momentul dat nici pentru Pârvan, nici pentru un alt arheolog român avînd a lucra cu un material arheologic provenind în covîrșitoarea sa majoritate din descoperiri fortuite sau din săpături necalificate. Analiza strînsă, metodică, a culturii geto-dace era la acea dată încă o chestiune de viitor, de realizat numai prin săpături de amploare și prin studii adînci de specialitate.

Ceea ce își propusese Pârvan era, așa cum exact sesiza Ion Nestor, „ein Versuch, aus den archäologischen Tatsachen das historische Geschehen herauszulesen”⁷. Prima condiție a unei asemenea încercări era precizarea *cronologiei* diferitelor stațiuni și descoperiri, fără de care o atribuire etnică și o raportare la evenimente istorice cunoscute nu ar fi fost posibilă. Într-o serie de cazuri Pârvan pornea de la datarea în sine a pieselor ce puteau fi ancorate la unul dintre sistemele cronologice puse la punct la acea dată : cel clasic, greco-roman și cel celtic. Astfel, importurile grecești de la Crășani îi permiteau să dateze întemeierea așezării în secolul al IV-lea și să ajungă la concluzia după care cultura getică a celei de-a doua epoci a fierului are „începuturi încă din sec. IV”. În esență însă, în materie de cronologie și periodizare, Pârvan procedează deductiv, sub influența datelor istorice și a concluziilor proprii de ordin etno-cultural. Astfel, vîrsta fierului cunoaște în Dacia o *epocă scitică* (700—300 î.e.n.) și una *celtică* (300 î.e.n. — 50 e.n.), evident în funcție de rolul istoric și cultural atribuit celor două etnii. Începutul epocii Latène la noi, respectiv al culturii getice propriu-zise este fixat în funcție de pătrunderea celților, purtători ai unei culturi specifice, care apoi „se generalizează în toată Dacia”. În consecință, deși sublinia că „La Tène-ul dacic este de fapt o formă bine individualizată, cultural și etnografic, a La Tène-ului general

⁷ I. Nestor, 22. BerRGK, 1932 (1933), p. 104.

europăean”, Pârvan era nevoit să opereze cu diviziunile cronologiei lui Reinecke, fără ca de fapt să le poată întotdeauna adapta precis la realitățile autohtone⁸. Cel mai bine circumscrisă este perioada de „adevărată înflorire” a culturii geto-dace (secolele II î.e.n. — I e.n.), paralelizată în parte cu Latène II și în principal cu Latène III, căreia Pârvan îi atribuie, corect, cetățile din Munții Orăștiei, o serie de unelte și arme, un mare număr de tipuri ceramice, tezaurele de podobe de argint, precum și marea masă a monedelor descoperite pe teritoriul Daciei. În schimb faza timpurie a aceleiași culturi (sec. IV—III î.e.n.) rămâne în *Getica* ca și necunoscută. Existența ei, presupusă de Pârvan, avea să fie curînd susținută cu noi argumente de I. Nestor⁹, dar a putut fi documentată temeinic abia prin marile săpături de după război.

Concepția lui Pârvan despre geneza culturii geto-dace a celei de-a doua epoci a fierului se întemeiază pe două idei fundamentale. Prima este aceea a continuității autohtone, mergînd înapoi în timpurile imemorabile ale preistoriei : „La Tène-ul getic se altoește pe o tradiție foarte puternică aborigenă a Carpaților, nu numai din Bronz, ci adesea începînd chiar din neolitic” (*Getica*, p. 696). Sau, altfel exprimat : „Civilizația Daciei continuă a avea și în vîrsta a doua a fierului un habitus autohton”. Cea de-a doua idee este, cum am arătat mai sus, aceea că nașterea acestei civilizații a fost stimulată, determinată chiar, de „fermentele nouă”, în special de progresele tehnice, introduse de celți în Dacia. Procesul este văzut, am putea spune, în chip dialectic. Rolul autohtonilor nu este unul pasiv ; ei sînt „gata a primi nu ca inferiori, ci ca egali civilizația adusă de noii veniți”, mai mult chiar, ei „getizează La Tène-ul din Dacia, creînd ei un La Tène al lor” (*Getica*, p. 220). De aici și concluzia : „Nu celții, ci geții sînt cei care dezvoltă cultura La Tène în Dacia” (p. 466).

Pare de neînțeles, cum a ajuns clasicistul Pârvan, într-o vreme de reflux a modei celtizante, să acorde prioritate culturii celtice, pe care localnicii ar fi împrumutat-o „așa de bucuros și de complet” și să vorbească de „excluderea aproape totală chiar a influenței elenistice” (*Getica*, p. 696). Cel care putea să aprecieze cel mai bine vechimea și amploarea acțiunii factorului grecesc în Dacia expunea acum o teorie care contrazicea într-un anume grad vechile sale păreri și care, la rîndul ei, avea să fie contrazisă de cercetări ulterioare¹⁰. Mai multe pasaje din *Getica* sînt

⁸ Cîțiva ani mai tîrziu, acceptînd încă idea lui Pârvan, după care cultura geto-dacă ar fi rezultatul puternicelor influențe celtice exercitate asupra „bazei autohtone”, Nestor (*op. cit.*, p. 100) recomanda considerarea acestei culturi „ca un complex în sine, a cărui cronologie trebuie stabilită în funcție de datele stratigrafice interne și de alte momente databile”.

⁹ *Ibidem*, p. 158 și 163. Printre materialele descoperite de Schuchhardt la Coțofeni, alături de fragmentul attic care implica o datare timpurie, Nestor sesizase prezența unei ceramici care se deosebea clar de cea din așezările geto-dace Latène tîrzii și care, deci, putea fi mai veche. El presupunea existența unor straturi mai vechi și la Tei și Crășani. În schimb considera greșit că stațiunea de la Poiana nu ar fi putut începe înainte de anul 100 î.e.n. Concluzia sa era că problema „începuturilor timpurii ale culturii geto-dace” va trebui încă să aștepte pînă la acumularea altor descoperiri de caracter sigur mai vechi.

¹⁰ Pentru lîntia oară de către Ion Nestor, Dacia, 7—8, 1937—1940, p. 159—182, din care citez în traducere (p. 178) : „Se poate în adevăr dovedi că, împotriva teoriei (*Lehrmeinung*) expuse de V. Pârvan în *Geticele* sale, cultura dacică a epocii Latène nu s-a dezvoltat sub influența sau chiar din cultura celtică, ci mai mult ca un fenomen paralel acesteia, din tradiții hallstattiene sub puternică influență sud-tracică și grecească”.

totuși lămuritoare în acest sens. Preocupat să dea o explicație satisfăcătoare romanizării geto-dacilor, Pârvan credea că poate afla premisele favorabile ale acestui proces fundamental al istoriei noastre într-o presupusă orientare culturală spre vest a Daciei, încă din vremurile preistorice : „Dacia a ales încă de la 1000 a. Chr. lumea apusului : rezultatul nu putea fi decît romanizarea Daciei” (*Getica*, p. 646), iar mai departe : „Civilizația celtică așa de înrudită cu cea romană prin indoitul ei izvor de inspirație, elenic și italic, este astfel o introducere la romanism, trăită de geți efectiv, pînă în stratele cele mai adînci ale populației, încă cu două secole înainte de venirea primilor negustori romani [...]” (*Getica*, p. 724). Avem aici de-a face, se pare, cu o idee istorică preconcepută, care și-a lăsat amprenta asupra întregului demers științific și a concluziilor *Geticelor*. Dacă privim romanizarea ca un proces în esență de limbă, nu vedem în ce măsură celții ar fi putut să o pregătească, iar dacă ea este concepută ca un fenomen de adaptare la formele superioare ale civilizației clasice, atunci este de admis că acțiunea factorului grecesc, mai îndelungată și mai intensă în Dacia, a jucat sigur un rol mai important. În ultimă instanță, *celtismul* și *elenismul* nu se exclud și rolul lor în istoria Daciei preromane urmează încă a fi analizat în chip nuanțat, pe baza materialelor acumulate în cursul ultimelor decenii.

În sfîrșit, trebuie relevat meritul lui Pârvan de a fi tălmăcit în termeni istorici atît datele arheologice concrete, acumulate la acea dată, cît și concluziile de ordin cultural mai larg pe care le-a putut trage pe baza lor. Istoria Daciei preromane este astfel reconstituită pentru întia oară în liniile ei esențiale, acceptate și astăzi de cercetarea istorico-arheologică. Pârvan a înțeles că această istorie este caracterizată printr-o neîntreruptă interacțiune a străvechiului fond etnic și cultural autohton cu feluritele elemente străine care au intervenit în viața sa, într-un fel sau altul, de-a lungul timpului. El a pus față în față continuitatea geto-dacilor și discontinuitatea alogenilor, ca laturi de nedespărțit ale unui unic proces de sinteză istorică și culturală, al cărui rezultat final este formarea poporului român, a limbii și civilizației sale.

Firul *Geticelor* se sfîrșește cu perioada de vîrf a istoriei geto-dacilor sub Burebista și Decebal, cînd „se întemeiază adevărata *civilizație getică modernă*, care, pe baze vechi *getice*, și cu înriuriri *celtice*, *grecești* și *romane* (aproape de fel *scitice*, ceva mai multe *sarmatice*), va sta la temeliiile culturii daco-romane” (p. 482). Pârvan știa că această civilizație autohtonă se va perpetua și sub romani, pentru a transmite evului mediu de început elementele sale de bază, acum devenite daco-romane. El intenționa să dedice o viitoare operă de sinteză *stratului roman* și proiecta chiar o alta consacrată *adstratului slav*, pentru a cuprinde într-o monumentală trilogie geneza poporului român.

Putem să ne întrebăm dacă aceste proiecte ambițioase i-ar fi permis lui Pârvan să-și continue preocupările de arheologie geto-dacă și eventual să revină după o vreme asupra *Geticelor*, pentru a le pune la

curent cu noile descoperiri și studii. Oricare ar fi răspunsul, sigur este că Pârvan reușise înaintea timpuriei sale dispariții să aducă o contribuție decisivă în acest domeniu fundamental al arheologiei românești : pe de o parte, opera în sine, care, indiferent de corectările pe care progresul cunoașterii și al metodei i le-au adus și i le vor mai aduce, rămâne un monument al științei și culturii naționale ; pe de alta, sămînța generos aruncată pe ogorul cercetării, care va rodi în operele elevilor și ale elevilor elevilor săi, constituiți într-o puternică școală modernă arheologică românească ; în sfîrșit, impactul scrierilor și acțiunii lui Pârvan asupra conștiinței publice, fundamentînd pentru totdeauna poziția geto-dacilor ca strămoși ai poporului român și fixînd rosturile arheologiei geto-dace, ca domeniu prioritar al cercetării noastre istorico-arheologice.